

3.3. Еволюція європейських цінностей за умов четвертої промислової революції

Молода держава Україна шукає своє місце в європейському просторі та глобальному світі. Безумовно, для успішного вирішення цього завдання необхідний ефективний економічний розвиток країни, її висока конкурентоспроможність. Проте не менш, а може й більш важливим питанням є визначення системи ціннісних орієнтирів українського суспільства, яке, будучи органічною складовою європейської спільноти, не може не поділяти європейських цінностей, хоча, безумовно, має свої особливості й ментальні пріоритети.

За сучасних умов основна увага науковців спрямована на дослідження еволюції цінностей під впливом глобалізації. Це цілком закономірно, адже сучасна епоха – епоха глобальних змін в усіх сферах людського життя. Глобалізація змінює й модифікує закони й закономірності людського розвитку. Не оминає вона й культурну сферу, де передбачає певну уніфікацію культур, вестернізацію світу як нав'язування західного способу життя всім світовим культурам. За таких умов проблема формування і

оновлення базових духовних цінностей набуває первинного значення для українського суспільства.

Сучасний розвиток економіки характеризується швидким впровадженням інновацій, а технології впливають на усі сторони нашого життя. Однією з характерних проявів глобалізації виступає четверта промислова революція, яка значною мірою змінює суспільне виробництво та весь уклад життя сучасного суспільства, а отже – трансформує систему його цінностей. Саме тому дослідження загальнолюдських і, особливо, європейських цінностей за умов четвертої промислової революції представляється досить актуальним завданням для української науки.

Цінності – це своєрідний культурний код, тому кожна культура породжує свою систему цінностей. За нею можна судити про те, наскільки успішно протікає процес культурної ідентифікації нації, народу, відбувається зміцнення або руйнування національної самосвідомості, чи зберігає нація себе як носій унікального, тільки їй властивого типу культури, або вона поступово втрачає цю історичну місію⁵⁰.

Ціннісне ставлення людини до світу й до себе виражається в ціннісних орієнтаціях особистості. Ціннісні орієнтації – це сукупність матеріальних і духовних благ, які людина і суспільство обрали в якості життєвих орієнтирів, що визначають поведінку, вчинки, помисли і стосунки між людьми. Стійкі ціннісні орієнтації переходять в розряд норм і визначають лінії поведінки членів суспільства. Кожен предмет, явище, подія може також мати позитивну або негативну цінність. Для кожної окремої людини цінності нерівнозначні, оцінка предметів, подій, речей відбувається з різних точок зору: емоційної, естетичної, моральної, наукової тощо. Таким чином, кожна окрема людина

⁵⁰ Ясеницкий И. А. Генезис формирования отечественной социально-философской концепции ценности // Вестник Самарского государственного университета. 2007. № 5-3. С. 23-30.

по-різному ставиться до того, що вважає цінностями⁵¹. З цінностей окремих людей складаються ціннісні орієнтації суспільства.

Європейський вибір нашої держави, підкріплений значними успіхами у взаємовідносинах Україна-ЄС, ставить перед суспільством завдання теоретичного осмислення сутності європейських цінностей та їх привабливості для населення країни і практичного втілення в українське суспільство європейських життєвих стандартів.

В основі економічного та соціального процвітання Європи лежить, перш за все, культура, цивілізація та гідна праця європейців. Саме Європа створила сучасний світ таким, яким він є, саме тут були закладені основи сучасного державництва, громадянського суспільства, ефективної ринкової економіки, системи соціальної справедливості⁵². Основними принципами і цінностями західного суспільства є: принцип свободи особистості та індивідуалізм, ліберальна демократія, науковий і культурний прогрес, непорушність права приватної власності, ринкова модель ліберальної економіки⁵³. І, безумовно, найголовнішою цінністю західної культури є життя. Самі по собі європейські цінності вкрай привабливі і, як показують результати соціологічних опитувань, вже знайшли широке визнання в Україні.

За умов зростання динамізму суспільного розвитку, посилення суперечливої дії всесвітньо-історичних процесів глобалізації та інформатизації на ідентичність народів різних країн первинного значення набувають питання про суть і функції духовних цінностей. Прийняття і освоєння громадянами країни базових духовних цінностей, досягнення

⁵¹ Андросова Ю. В. Ценности и их место в структуре мировоззрения современного учителя и ученика // Самарский научный вестник. 2014. № 4(9). С. 16.

⁵² Кличко В. Європейські цінності і Україна [Електронний ресурс]. URL: <https://blogs.pravda.com.ua/authors/klitchko/4dd6871d3c6e5> (дата звернення 04.12.2019)

⁵³ Тарасова Ю. А. Ценности современного российского общества в условиях глобализации // Век глобализации. 2016. №4. С. 115-121.

консенсусу в їх відносинах є найважливішою умовою її процвітання, про що свідчать сучасні Швеція, Фінляндія, Норвегія, Японія, Сінгапур.

Наближення до справедливості в українському суспільстві полягає в скороченні бідності за рахунок встановлення гідної мінімальної годинної заробітної плати в усіх сферах діяльності та в зниженні податкового тиску на малий і середній бізнес. Дотримання жорстких меж децильного коефіцієнту (співвідношення 10% найбільш і 10% найменш забезпечених) є неодмінною умовою справедливості, стабільності суспільства і довіри до влади⁵⁴.

У структурі цінностей сучасного українського суспільства все більшого значення набуває така базова цінність, як сім'я. Інститут сім'ї забезпечує відтворення і збереження народу, збереження його фізичного, морального і інтелектуального здоров'я, гуманістичних традицій. Вчені називають сім'ю найвеличнішим створінням культури, здатним відтворювати достовірно суспільні, соціалізовані особистості⁵⁵.

До фундаментальних базових цінностей належать ті цінності, які сформувалися в процесі еволюції цивілізації: свободи, права і обов'язки громадян, верховенство закону та рівність (юридична, соціальна, політична). Історично для сучасного українського суспільства особливе значення має верховенство закону в силу традиційного втручання різного роду державних чиновників в правову систему. Базовими цінностями є культура, освіта, наука, реалізація яких необхідна для розвитку України за інноваційним шляхом. Є ще одна фундаментальна базова цінність, яка часто залишається без належної уваги, – це довіра до інститутів влади. Без наявності такої цінності у значної частини громадян неможлива стабільність суспільства⁵⁶.

Сьогодні світ увійшов в якісно нову історичну епоху – епоху глобалізму, коли традиційні способи роботи, виробництва, споживання і

⁵⁴ Скибицкий М. М. Глобализация и задачи обновления духовных ценностей российского общества // Гуманитарные науки. Вестник Финансового университета. 2015. № 1(17). С. 13-19.

⁵⁵ Антонов А. И., Сорокина С. А. Судьба семьи в России XXI века. М. : Грааль, 2009. С. 412.

⁵⁶ Див.: Скибицкий М. М. Знач. твір.

обміну незворотно змінилися. Ускладнення громадської структури тягне за собою диференціацію традицій, які припускають нові типи взаємовідносин, створює нові соціальні ролі та формує складні системи й підсистеми⁵⁷. Глобальні процеси, охоплюючи економічне середовище, також стрімко розвиваються і в соціокультурній сфері та характеризуються, на думку дослідників, низкою таких ознак: втрата багатьох елементів матеріальної і духовної культури, яка стає транснаціональною; прискорення міграційних процесів в результаті формування інтегрованого світового соціокультурного простору, який носить характер наднаціонального і наддержавного; особлива роль досягнень інформаційної революції (телекомунікації, Інтернет) в процесі поширення інноваційної інформації по всьому світу; глобальні проблеми виживання в умовах близькості екологічних, військових, техногенних та інших катастроф, які ставлять перед людиною завдання, що можна вирішити лише спільно⁵⁸.

Глобалізація значною мірою впливає на ціннісні орієнтації людини. Кожен народ в ході свого історичного розвитку накопичує певний своєрідний досвід, виробляє свої традиції, моральні цінності, з яких складається унікальний менталітет. Спосіб життя, мислення, моральні цінності різних культур відрізняються. Глобалізація привносить у кожен культуру альтернативні стилі та образи, нові цінності, приводячи тим самим до орієнтації на сторонні зразки. В результаті це веде до зміни культурного середовища окремих соціальних груп і суспільства в цілому, яке дробиться на велику кількість слабо інтегрованих груп, що мають різні критерії культурної ідентичності⁵⁹.

⁵⁷ Вебер М. Протестантская этика и дух капитализма [Електронний ресурс]. URL: http://krotov.info/library/03_v/eb/er_04.html (дата звернення 14.03.2019)

⁵⁸ Аванесова Г. А., Астафьева О. Н. Социокультурное развитие российских регионов: механизмы самоорганизации и региональная политика. М. : Изд-во РАГС, 2001. 424 с.

⁵⁹ Алиева О. Г., Саввина О. В., Моисеенко М. В. Кризис национальных культур в эпоху глобализации // Вестник РУДН. Серия Философия. 2014. № 2. С. 83-91.

Основною загрозою існуванню національних культур з їх системами цінностей виступає вестернізація. Поле просування західних культурно-історичних моделей країн, які стали на чолі глобалізаційних процесів, виступає сьогодні єдиний інформаційний простір як факт сучасної реальності, що здійснився. Формування єдиного інформаційного простору призвело до транслювання західних культурних цінностей й до загрози нівелювання культурно-історичного ландшафту⁶⁰.

Як вірно зазначає О. В. Зернецька, потужна трансляція змістового наповнення панівної – західної – масової культури набуває глобального характеру, заповнює світовий інформаційний простір, вільно перетинаючи державні кордони, не питаючи ні народи, ні уряди про бажаність її присутності у національних інформаційних просторах окремих держав, регіонів і навіть континентів. Вона стає реальним викликом державному та національному суверенітету, деформуючи й руйнуючи національні культури⁶¹. Ці тенденції особливо очевидні в культурному просторі України, який, розчарувавшись в наднаціональних ідеалах радянського суспільства, виявився найбільш схильним до впливу ззовні.

Сьогодні масове суспільство, яке глобалізується, стоїть на порозі якісних змін в світогляді. Зі зміною навколишнього світу, в самому широкому сенсі слова, змінюється особистість, трансформуються погляди та ідеї. Життя, спрямоване в майбутнє, примушує людину шукати і створювати нові форми застосування її інтелекту, втілює його найсміливіші задуми⁶². Формується відносно нова група цінностей, яку зазвичай не відносять до базових. Це вимоги глобальної економіки, що розвивається: здатність адаптації до змін в умовах праці, до інформаційних потоків, інноваційна сприйнятливість, інноваційно-впровадницька орієнтація, володіння

⁶⁰ Див.: Тарасова Ю.А. Зазнач. твір.

⁶¹ Зернецька О. В. Глобальна комунікація. Київ: Науково-виробниче підприємство «Видавництво «Наукова думка» НАН України, 2017. С. 85.

⁶² Ашинова З. А. Ценности в условиях глобализации [Електронний ресурс]. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/tsennosti-v-usloviyah-globalizatsii> (дата звернення 08.08.2019)

символічною мовою. Проте саме ці цінності великою мірою визначатимуть найближчим часом успіх будь-якої людини і будь-якої країни в глобальному світі. Саме тому вдосконалення, оновлення базових та набуття нових цінностей є найважливішим соціокультурним та соціоекономічним чинником формування громадянського суспільства і демократичної правової держави в Україні⁶³.

Глобалізація значною мірою вплинула на цінності та ідеали національних культур; особливо це стосується тих цінностей та ідеалів, способу життя, які сформувалися в традиційному, переважно аграрному суспільстві⁶⁴. Ці перетворення стають ще більш кардинальними в епоху четвертої промислової революції, яка виступає одним з характерних проявів глобалізації.

Про її (революції) початок було оголошено на міжнародному форумі в Давосі у 2016 р. На ньому зазначалося, що людство стоїть на краю нової технологічної революції, яка кардинально змінить те, як ми живемо і працюємо, ставимось один до одного, й торкнеться всіх груп та верств населення, всіх професій тощо⁶⁵. І справді, вибуховий розвиток і поширення нових технологій, їх проникнення в усі сфери людської діяльності приводять сьогодні до швидких і глибоких змін глобальних ринків, структури і характеру сучасного промислового виробництва, економіки і соціальної сфери. Зміни, що відбуваються, настільки значні, що світ вступає, можливо, в найбільший за всю історію технологічний перехід, коли багатство природних ресурсів і дешевизна праці перестають бути основними чинниками зростання. В основі четвертої промислової революції лежить перехід від масового виробництва стандартизованої продукції до гнучкого високопродуктивного виробництва, що випускає індивідуалізовану

⁶³ Див.: Скибицкий М. М. Зазнач. твір.

⁶⁴ Див.: Алиева О. Г., Саввина О. В., Моисеенко М. В. Зазнач. твір.

⁶⁵ Мануков С. 4-я промышленная революция в Давосе [Електронний ресурс]. URL: <https://expert.ru/2016/01/21/chetvertaya-promyishlennaya-revolutsiya> (дата звернення 21.07.2019)

продукцію. При цьому «наскрізними» технологічними процесами для усіх видів виробництв стають автоматизація і роботизація, а також інтелектуалізація виробничих процесів. Саме ці технології повинні забезпечити принципово іншу якість зростання⁶⁶, перетворюючись при цьому на його продуктивну силу.

В ході першої промислової революції за допомогою води і пару було механізовано виробництво. Головним драйвером другої промислової революції була електрика, яка допомогла створити масове виробництво. У центрі третьої революції знаходилася електроніка та інформаційні технології, автоматизовані виробництва. Четверта промислова революція як би виходить з третьої, яку ще називають «цифровою» і яка почалася в середині минулого століття. Вона характеризувалася злиттям технологій і стиранням меж між фізичними, цифровими і біологічними сферами. Експерти називають три причини, за якими сьгоднішні зміни слід вважати не простим продовженням третьої промислової революції, а початком четвертої: це швидкість, з якою відбуваються зміни, їх розмах і системний характер наслідків⁶⁷.

За прогнозами, пік нової промислової революції (масштабування «проривних» технологій і зміна архітектури ринків) припаде на 2020-2030-ті рр. Численні дослідження показують, що передові технології дуже швидко розгортатимуться й робитимуть системний повсюдний вплив. У зв'язку з цим однією з основних цілей для нашої країни на період до 2035 р. може стати продуктивне включення в нову технологічну революцію, здійснення необхідного для цього структурного маневру в економіці й соціальній системі. Країна повинна перейти до нової моделі розвитку, фундаментом якої стануть високотехнологічні індустрії, базовані на наукових знаннях та інноваційних технологіях. Ставка має бути зроблена як на випереджаючий

⁶⁶ Новая технологическая революция: вызовы и возможности для России [Электронный ресурс] // Экспертно-аналитический доклад под научным руководством В. Н. Княгинина. Москва, Центр стратегических разработок, 2017. 136 с. URL: <https://csr.ru/wp-content/uploads/2017/10/novaya-tehnologicheskaya-revolutsiya.pdf>

⁶⁷ Див.: Мануков С. Зазнач. твір.

розвиток принципово нових високотехнологічних секторів і ринків, так і на глибоку технологічну модернізацію традиційних галузей і виробництв. Поєднання двох цих ліній може забезпечити фронтальний запуск технологічної революції вже в середньостроковій перспективі⁶⁸.

Очевидно, що таке значне явище, як четверта промислова революція, впливає на всі сфери життя суспільства, але найбільшою мірою вона змінює ринок праці. Враховуючи ці зміни та беручи до уваги, що праця за умов глобалізації перетворюється на загальнолюдську цінність, можна стверджувати, що трудова сфера має стати предметом пильної уваги української держави.

Сьогодні на ринку праці можна спостерігати такі тенденції⁶⁹:

Замість менеджера – інженер. Штучний інтелект з успіхом витісняє фахівців, що займаються інтелектуальною рутинною. Найбільш затребувані кадри на ринку сьогодні – технологи, інженери, оператори і наладчики верстатів ЧПУ, програмісти, фахівці в області блокчейн (від англ. «blockchain» – технологія, що об'єднує низку математичних, криптографічних і економічних принципів, особливостями якої є неможливість змінити або підробити дані, прозорість вироблених транзакцій, децентралізована перевірка даних тощо). Тобто люди, здатні створювати нові високотехнологічні продукти. Навіть ті професії, які раніше не припускали глибокого знання технологій, тепер зобов'язують до цього. Маркетолог повинен розуміти, як працюють алгоритми «Google», фінансист зобов'язаний розбиратися в ІТ, тому що нові інструменти, той же блокчейн, забезпечуються високотехнологічними рішеннями. Навіть операторам, працюючим в службі доставки піци, скоро доведеться розібратися в тому, як

⁶⁸ Див.: Новая технологическая революция: вызовы и возможности для России. Знач. твір.

⁶⁹ Гужиков П. Искусственный интеллект с успехом вытесняет специалистов, занимающихся интеллектуальной рутинной [Електронний ресурс]. URL: facebookkontaktetwittertelegramokwhatsappgplusflipboard

працюють дрони і як ними управляти. Технології так міцно увійшли до нашого життя, що ми усі повинні навчитися мислити як інженери.

Кар'єрне зростання не вгору, а вбік. Наступний тренд четвертої промислової революції – розвиток горизонтальної кар'єри. Інженеру-технологу, наприклад, окрім вузькопрофесійних вимог на зразок розробки складів і способів отримання композиційних матеріалів, треба вміти працювати з документацією і знати англійську мову, щоб читати профільну літературу і не відставати від світових розробок. До того ж, сучасний технолог повинен постійно вчитися. І попрацювавши на одному підприємстві, він може піти в суміжну галузь, освоївши новий пласт знань.

Навчання як форма життя. Багато спеціальностей вже сьогодні вимагають, а ще більше спеціальностей – зажадають в найближчому майбутньому комплексу особливих навичок – володіння технологіями, уміння вирішувати проблеми, критичного мислення, – так само як і навичок міжособового спілкування, таких, як завзятість, готовність до співпраці й уміння співпереживати. Відходять у минуле часи, коли десятиліттями можна було працювати за однією і тією ж спеціальністю або в цій самій компанії. В умовах «економіки вільного заробітку» працівникам упродовж їх трудового життя прийдеться, очевидно, займатися різноманітними «підробітками», а це означає, що впродовж усього життя їм прийдеться навчатися⁷⁰.

Рання профорієнтація. Аудиторія претендентів на роботу молодіє. Віковий сегмент 18-20 років приростає кожен місяць. Це свідчить про те, що вчорашні школярі й студенти готові виходити на роботу і випробовувати себе. Більшість з них рано чи пізно переросте вакансії офіціантів і операторів call-центрів, зате отримає досвід спілкування з працедавцем. Цей доки не зовсім очевидний тренд теж сигналізує про настання промислової революції. Швидкий розвиток і зміна світу не залишають часу на довгі роздуми.

⁷⁰ Доклад о мировом развитии 2019. Изменение характера труда [Электронный ресурс] // Всемирный банк. 150 с. URL: <https://www.vsemirnyjbank.org/ru/publication/wdr2019> (дата звернення 01.08.2019)

Сучасним підліткам, якщо вони хочуть бути успішними, коли підростуть, доводиться ще в школі думати про те, яку професію обрати.

Підбір персоналу. Четверта промислова революція змінює швидкість життя. Щоб залишатися на плаву, треба уміти швидко приймати рішення і виконувати поставлені завдання. Набір персоналу – одне з таких завдань. Сучасні технології практично на 100% автоматизують підбір персоналу, роблячи його максимально простим і дешевим. В перспективі прості функції пошуку перейдуть до автоматичних сервісів. Сьогодні не можна залишатися в стороні від технологічних інновацій. Швидкість вирішує все, а головним ресурсом стає час. Використовуючи його максимально раціонально, бізнес зможе розвиватися, а професіонали – будувати кар'єри.

Важливою характеристикою характеру праці за умов четвертої промислової революції є зростання значення цифрових технологій. Економічне зростання все більшою мірою базується на технологіях і знаннях, роблячи їх головною продуктивною силою. Передбачається, що цифрова економіка і її досягнення в перспективі стануть ключовим джерелом забезпечення добробуту держав. Наприклад, в біотехнологіях та медицині цифрові технології сприяють якісному поліпшенню здоров'я, в телекомунікаційній сфері ведуть до розвитку соціальної сфери і освіти, а в економіці забезпечують більш ефективне енергоспоживання. Важливо і те, що цифрові технології можуть використовуватися в тому числі найменш соціально захищеними групами населення⁷¹.

Однією зі складових четвертої промислової революції виступає роботизація, яка значною мірою впливає на трансформацію ринку праці й визначає, які професії втратять актуальність, а які спеціальності з'являться. Як вже зазначалося, сьогодні спостерігаються надзвичайні успіхи в розвитку штучного інтелекту. З'являються нові засоби у сфері обробки даних у

⁷¹ Смирнов Е. Н. Эволюция инновационного развития и предпосылки цифровизации и цифровых трансформаций мировой экономики [Электронный ресурс] // Вопросы инновационной экономики. 2018. Том 8. № 4. С. 553-564. URL: <https://elibrary.ru/item.asp?id=36816160>

фінансовій сфері, охороні здоров'я, юриспруденції, освіті та забезпеченні обороноздатності держав. Автоматизація, роботизація не є чимось новим – машини поступово замінюють людину з моменту промислової революції.

Але сьогодні ці зміни кардинальні. Розглядаючи найближче майбутнє, з 2020 по 2035 рр., експерти припускають, що замість професії в сучасному розумінні людина володітиме набором різних компетенцій і навичок, таких як: *hard skills* – професійні навички, яких можна навчити і які можна виміряти: набір тексту на комп'ютері, керування автомобілем, читання, математика, знання іноземної мови, використання комп'ютерних програм (навички роботи переважно з машинами) та *soft skills* – це розумові й міжособові компетенції: соціальні, інтелектуальні та вольові: комунікабельність, уміння працювати в команді, креативність, пунктуальність тощо (навички роботи з людьми і паперами).

Професії-алгоритми (секретар, синоптик, бухгалтер, оператор call-центру, телефоніст, бібліотекар, таксист, операціоніст, страховий агент, лікар-діагност, листоноша), однотипні завдання яких можна автоматизувати, зникатимуть або трансформуватимуться. За останні 100 років більше 600 професій безслідно зникли, ще 1000 сильно змінилися (сьогодні мало хто згадає, якою престижною була праця пілота дирижабля: у Парижі перед початком Першої світової війни конкурс на цю посаду складав до 50 чоловік на місце). Апарат Hadrian X укладає 1000 шт. цегли на годину – це в 8-10 разів більше, ніж здатна зробити людина. Алгоритм британського медичного стартапа Babylon Health перевершив лікарів за точністю діагностики. Компанія CMR Surgical представила першого британського робота-хірурга Versius. Стартап May Mobility, за підтримки Toyota і BMW, запустив в

Детройті першу невелику мережу безпілотного транспорту за фіксованим маршрутом⁷².

На міжнародних форумах економісти говорять про те, що близько 5 млн. робочих місць буде загублено вже до 2020 р. – завдяки розвитку штучного інтелекту, робототехніки, нанотехнологій та інших соціально-економічних чинників. Так, з'являться нові 2,5 млн. робочих місць, але вони вимагатимуть тих нових навичок і умінь, до яких школи і ВНЗ доки готувати не вміють, зокрема, soft skills.

Зі зміною характеру праці все більша увага дослідників зосереджується на понятті компетентності. У загальному вигляді компетентність – це характеристика, що дається людині в результаті оцінки ефективності (результативності) її дій, спрямованих на вирішення певного кола значимих завдань (проблем). Знання, навички, здібності, мотиви, цінності й переконання розглядаються як можливі складові компетентності, але самі по собі ще не роблять людину компетентною. У цьому визначенні убагацься два підходи до змісту поняття «компетенція». Одні дослідники роблять акцент на компетенції як інтегральній особовій якості людини (характеристиці людини), інші – на описі складових її діяльності, її різних аспектів, які й дозволяють їй успішно вирішувати певні проблеми.

Сьогодні набуває нового сенсу категорія «ціннісно-сміслові компетенції». Це компетенції, пов'язані з ціннісними орієнтирами учня, його здатністю бачити і розуміти навколишній світ, орієнтуватися в ньому, усвідомлювати свою роль і призначення, уміти обирати цільові і смислові установки для своїх дій і вчинків, приймати рішення. Тобто такі компетенції забезпечують механізм самовизначення учня в ситуаціях учбової та іншої

⁷² Ольховский К. Универсальные компетенции будущего: кто будет востребован завтра? [Електронний ресурс]. URL: <https://www.e-xecutive.ru/career/planirovanie-karery/1989317-universalnye-kompetentsii-budushego-kto-budet-vostrebovan-zavtra>

діяльності. Від них залежить індивідуальна освітня траєкторія учня і програма його життєдіяльності в цілому⁷³.

Однією з проблем, яка постає перед суспільством, є проблема еволюції цінності «гідна праця» під впливом інновацій і технологій. Роботи беруть на себе виконання тисяч рутинних операцій і можуть витіснити безліч низькокваліфікованих робочих місць в розвинених країнах і країнах, що розвиваються. Одночасно з цим передові технології відкривають нові можливості, створюючи умови для появи нових і модернізації існуючих робочих місць, нарощуючи продуктивність і підвищуючи ефективність надання громадських послуг⁷⁴.

За даними останнього обстеження «Євробарометру», три чверті громадян ЄС упевнені, що для їх робочих місць нові технології є благом. Дві третини стверджують, що нові технології сприятливо впливають на суспільство і ще більше покращують якість життя. В той же час тривоги з приводу майбутнього зберігаються. Жителів розвинених країн турбує масштабний вплив нових технологій на зайнятість. Вони вважають, що зростання нерівності, яка посилюється формуванням «економіки вільного заробітку» (у рамках якої організації укладають короткострокові трудові договори із самостійно зайнятими працівниками), сприяє неухильному погіршенню умов праці.

Створення робочих місць в офіційному секторі економіки – це найбільш ефективна політика, яка відповідає здійснюваній Міжнародною організацією праці Програмі гідної праці й дозволяє користуватися перевагами технічного прогресу:

– по-перше, нові технології розмивають межі компаній, підтвердженням чому служить швидкий розвиток торгових платформ. Цифрові платформи розширюють масштаби своєї діяльності швидше і з

⁷³ Васютина Н. Компетентности и компетентностный подход в современном образовании [Електронний ресурс]. URL: <http://urok.1sept.ru/статьи/581708/> (дата звернення 08.08.2019)

⁷⁴ Див.: Доклад о мировом развитии 2019. Изменение характера труда. Зазнач. твір.

меншими витратами, ніж традиційні компанії. Проте з розвитком інтегрованих віртуальних торгових платформ виникають питання стратегічного характеру глобального масштабу, що стосуються конфіденційності, конкуренції і оподаткування;

– по-друге, нові технології трансформують набір навичок, необхідних для роботи. Знижується попит на менш кваліфікованих працівників, функції яких можуть виконувати машини. В той же час зростає попит на розвинені когнітивні та соціально-поведінкові навички, а також на поєднання навичок, що зумовлюють здатність до адаптації;

– по-третє, картина роботів, що витісняють людей з робочих місць, пригнічує. Разом з тим, загроза, яку нові технології представляють для робочих місць, перебільшена – історія вже не раз давала такий урок;

– по-четверте, у багатьох країнах, що розвиваються, велике число працівників, як і раніше, зайнято малопродуктивною працею, часто – в компаніях неформального сектора, доступ яких до нових технологій незначний. Показники неформальної зайнятості в останні два десятиліття залишаються високими, незважаючи на поліпшення нормативно-правових умов для ведення бізнесу. Так, питома вага працівників, зайнятих в неформальному секторі, досягає в деяких країнах з ринковою економікою, що формується, 90%. В цілому, в цих країнах в неформальному секторі економіки зайняті приблизно дві третини робочої сили. Показники неформальної зайнятості залишаються на подив стабільними, незважаючи на зростання економіки і зміну характеру праці;

– по-п'яте, технології і, зокрема, соціальні мережі впливають у багатьох країнах на сприйняття нерівності, що посилюється. Люди завжди прагнули підвищувати якість свого життя і брати участь в економічному зростанні, свідками якого вони є. Можливість зіткнутися завдяки соціальним мережам і іншим цифровим засобам зв'язку з різними, часто принципово різними стилями життя й можливостями тільки посилює це почуття. Там, де

спрямування поєднуються з можливостями, складаються сприятливі умови для стійкого економічного зростання в інтересах усіх верств населення. Але в умовах нерівності можливостей або невідповідності існуючих робочих місць набутих навичкам наслідком розчарування можуть стати міграція або фрагментація суспільства. Кризові ситуації з біженцями в Європі, мігранти, що біжать від війни, з Сирійської Арабської Республіки і «арабська весна» – усе це очевидні прояви такого сприйняття⁷⁵.

У країнах з розвинутою ринковою економікою автоматизація підвищує цінність когнітивних навичок вищого порядку. На ринках праці все більшого значення набувають навички трьох типів, про що згадувалося вище: розвинені когнітивні навички, наприклад, комплексного вирішення проблем, соціально-поведінкові навички, наприклад, роботи в команді, і поєднання навичок, які зумовлюють здатність до адаптації, наприклад, логічне мислення і впевненість у власних силах. Для формування таких навичок потрібні міцний фундамент у вигляді людського капіталу і навчання упродовж всього життя. Аналіз показує, що в країнах з найнижчими на даний момент рівнями інвестицій в людський капітал продуктивність працівників майбутнього покоління буде на третину або навіть наполовину нижча, ніж могла би бути, якби люди були абсолютно здорові й здобували якісну освіту.

Темпи впровадження інновацій будуть і далі наростати. Тож Україні для забезпечення своєї конкурентоспроможності в економіці майбутнього необхідно буде діяти швидко. Щоб використати переваги нових технологій і пом'якшити найбільш гострі з породжуваних ними проблем, необхідно здійснювати інвестиції у своїх громадян – скоріше за все, в освіту і охорону здоров'я, які є наріжним каменем людського капіталу⁷⁶.

В результаті дослідження еволюції цінностей під впливом глобалізації та четвертої промислової революції можна зробити певні висновки.

⁷⁵ Див.: Доклад о мировом развитии 2019. Изменение характера труда. Зазнач. твір.

⁷⁶ Там само.

Важливим завданням України в контексті її євроінтеграційної стратегії виступає визначення українським суспільством максимально наближеної до європейської системи ціннісних орієнтирів, які відповідають сучасним реаліям, та адаптація соціуму до європейських стандартів життя.

В умовах зростання динамізму суспільного розвитку первинного значення набувають духовні цінності, прийняття яких громадянами країни є найважливішою умовою її процвітання; нового сенсу та особливої цінності за умов глобалізації і, особливо, – четвертої промислової революції – набуває категорія «гідна праця», яка зазнає еволюції під впливом інновацій і технологій.

Четверта промислова революція вплине на ринок праці за такими трендами: збільшить кількість робочих місць кращої якості, забезпечених соціальним пакетом; поширить безробіття, викликане технологічними змінами в структурі виробництва; приведе до ліквідації багатьох існуючих спеціальностей; підвищить вимоги до рівня кваліфікації працюючих на нових робочих місцях; потребуватиме перепідготовки працюючих за новими професіями; збільшить розміри інвестицій для створення нових робочих місць; посилить вимоги адаптації системи освіти до потреб глобалізованого ринку праці; підвищить залежність зростання заробітної плати від росту продуктивності праці; посилить соціальний захист працюючих та дотримання їх соціальних прав.

Основними напрямками української держави для подальшого ефективного розвитку за умов глобалізації виступають: здійснення інвестицій в людський капітал, передусім, в навчання дітей дошкільного віку, щоб сформувати у них, на додаток до основних, когнітивні й соціально-поведінкові навички більш високого порядку; підвищення ефективності соціального захисту (встановлення гарантованого мінімального рівня надійного соціального захисту; зміцнення системи соціального страхування, доповнене реформою нормативної бази ринку праці); створення робочих

місць в офіційному секторі економіки (найбільш ефективна політика, що відповідає здійснюваній Міжнародною організацією праці Програмі гідної праці й дозволяє користуватися перевагами технічного прогресу)⁷⁷; моніторинг світових тенденцій в науці і техніці; державне регулювання й інституціональне оформлення розвитку цифрової економіки; забезпечення розширення та урізноманітнення інженерних спеціальностей у ВНЗ України, розробка програм заохочення абітурієнтів до набуття технічної освіти; розробка програм навчання (перепідготовки) трудових кадрів новим технологіям, організація навчальних курсів, тренінгів, коучингів, курсів профорієнтації в технопарках і технополісах для дітей і молоді; організація освіти впродовж життя з можливістю для людини будь-якого віку та рівня освіти опанувати суміжну або навіть зовсім нову для неї спеціальність (базою для такої діяльності можуть виступити вже існуючі курси при центрах зайнятості) тощо.

⁷⁷ Див.: Доклад о мировом развитии 2019. Изменение характера труда. Знач. твір.